

บทคัดย่อ

โครงการวิจัย แนวทางการจัดการป่าชุมชนเพื่อสร้างความตระหนักและการมีส่วนร่วมของชุมชนบ้านท่าขาม อ.ทุ่งหว้า จ.สตูล **มีวัตถุประสงค์** คือเพื่อศึกษาข้อมูลทรัพยากร ป่าบก ป่าชายเลนในชุมชนบ้านท่าขาม และเพื่อศึกษาแนวทางการจัดการป่าบก ป่าชายเลนบ้านท่าขาม โดยมีผลการดำเนินงานตามวัตถุประสงค์ ดังนี้

1. เพื่อศึกษาข้อมูลทรัพยากร ป่าบก ป่าชายเลนในชุมชนบ้านท่าขาม

จากการศึกษาข้อมูลทรัพยากร ทำให้ได้ข้อมูลทรัพยากรป่าไม้ภูเขา ที่มีในชุมชน ได้แก่ พันธุ์ไม้ยืนต้นมี 92 ชนิด พืชสมุนไพร 17 ชนิด ไม้ย้านมี 18 ชนิด ไม้ประดับสวยงาม มี 14 ชนิด สัตว์ป่ามี 50 ชนิด และในส่วนข้อมูลป่าไม้ชายเลน ได้แก่ พันธุ์ไม้ชายเลนมี 24 ชนิด ปลา มี 34 ชนิด ปู มี 11 ชนิด กุ้ง มี 11 ชนิด และสัตว์ที่อาศัยอยู่ในป่าชายเลนอื่นๆ ซึ่งทำให้รู้ถึงความหลากหลายของทรัพยากรในเขตป่าบ้านท่าขาม และที่ไม่คาดคิด คือ ได้เจอซากฟอสซิลของช้างสเตโกดอน ที่มีอายุ 1.8 ล้านปี

การใช้ประโยชน์จากพื้นที่ป่าชายเลนและป่าบกของคนในชุมชนบ้านท่าขาม โดยที่ชุมชนบ้านท่าขาม จำนวนประชากร 446 คน แยกเป็น ชาย 228 คน หญิง 218 คน เป็นจำนวน 104 ครัวเรือน ชาวบ้านในชุมชนได้ใช้ประโยชน์จากป่าชายเลนในการประกอบอาชีพ ทำการประมงพื้นบ้านดักจับสัตว์น้ำจำพวก ปลา หอย และปู โดยมีเรือประมง จำนวน 15 ลำ เป็นเรือประมงขนาดเล็ก หรือที่ชาวบ้านเรียกกันว่าเรือพลัด ที่ใช้ทำมาหากินในลำคลองและป่าชายเลนมาตั้งแต่อดีตอีกด้วย ซึ่งป่าชายเลนหรือป่าโกงกางเป็นบริเวณที่อยู่อาศัยของสิ่งมีชีวิตหลายชนิด ทั้งพืชและสัตว์ ป่าชายเลนจึงเป็นสิ่งที่ให้ประโยชน์แก่คนในชุมชนบ้านท่าขามมากมาย ทั้งในด้านพลังงานและไม่ใช้สอย ป่าชายเลนเป็นทรัพยากรธรรมชาติที่มีความสำคัญอย่างยิ่ง ในด้านป่าไม้ ไม้จากป่าชายเลน โดยเฉพาะไม้โกงกางนำมาทำฟืน เสาถ่าน ให้ถ่านที่มีคุณภาพดี ไม้ป่าชายเลนอีกหลายชนิดนำไปทำเป็นสิ่งก่อสร้าง เฟอร์นิเจอร์ ตลอดจนเป็นแหล่งผลิตอาหาร นอกจากนี้ ป่าชายเลนยังช่วยป้องกันภัยธรรมชาติ เป็นเกราะกำบังและลดความรุนแรง ช่วยดักตะกอนสิ่งปฏิกูล และสารพิษต่าง ๆ มิให้ไหลลงสู่ทะเล ในปัจจุบันเกิดปัญหาการบุกรุกป่าชายเลนอยู่มากมาย จนทำให้ป่าชายเลนลดลงอย่างรวดเร็ว และในส่วนของป่าภูเขาก็ไม่แตกต่างกันมากนัก เนื่องจากบ้านท่าขามเป็นชุมชนที่มีทั้งป่าเขาเลนและป่าบก จึงได้มีการใช้ประโยชน์ทั้ง 2 ส่วน โดยในส่วนของป่าบก ก็เป็นการหาของป่า เช่น พืชสมุนไพร พันธุ์ไม้ พันธุ์สัตว์ เป็นต้น ซึ่งป่าแห่งนี้แหล่งอาหารที่สำคัญส่วนหนึ่งด้วย การนำไม้มาทำที่อยู่อาศัย ใช้แปรรูปเพื่อใช้ในการประกอบอาชีพ และที่สำคัญป่าบกบ้านท่าขามยังเป็นแหล่งต้นน้ำที่สำคัญ ที่ไหลลงสู่อ่างเก็บน้ำคลองเจ เพื่อให้คนในชุมชนได้มีน้ำใช้ไปตลอดด้วยเช่นกัน

2. เพื่อศึกษาแนวทางการจัดการป่าบก ป่าชายเลนบ้านท่าขาม

จากข้อมูลทรัพยากรป่าชายเลนและป่าบกดังกล่าว พบว่า คนในชุมชนบ้านท่าขาม อยู่ได้ด้วยการพึ่งพาทรัพยากร เมื่อทรัพยากรป่าชายเลนลดลง ซึ่งเป็นสาเหตุหลัก เกิดผลกระทบต่อดำรงชีวิต และการใช้สอยจากป่าไม้ไม่สามารถกระทำเหมือนในอดีต การเริ่มต้นของชุมชนด้วยการรวมตัวเพื่อดูแลพื้นที่ป่า ที่ตัวเอง

สามารถดูแลได้ ทำการฟื้นฟูป่าในพื้นที่ มีการจัดตั้งคณะกรรมการเพื่อดำเนินการตามที่กำหนด จัดทำแผนงานอนุรักษ์ ออกกฎระเบียบข้อบังคับ และฟื้นฟูทรัพยากรทั้งป่าชายเลน และป่าบก

ในการจัดการทรัพยากรของชุมชนที่ผ่านมาชาวบ้านมีการปกป้องสิทธิชุมชน กรณีที่ดิน 15 ไร่ ที่ถูกนายทุนบุกรุกทำลาย ซึ่งที่ดินดังกล่าวเป็นที่ที่ชาวบ้านใช้ประโยชน์ร่วมกัน ชาวบ้านจึงมีการจัดตั้งกลุ่มองค์กรรักบ้านท่าขามขึ้นมา เมื่อ พ.ศ. 2551 และได้มีการเรียกร้องต่อสู้ทางกฎหมาย จนได้ที่ดิน 15 ไร่คืนมา ได้มีการวางแผนฟื้นฟูสภาพพื้นที่ที่ถูกทำลาย และได้มีการจัดกิจกรรมในการฟื้นฟูพื้นที่ โดยการปลูกป่าขึ้นมาทดแทน จากนั้นชุมชนได้เล็งเห็นความสำคัญ ในการอนุรักษ์ทรัพยากรที่ในชุมชน และจึงเกิดความคิดที่จะปกป้องทรัพยากร ซึ่งมีความสำคัญต่อการดำรงชีวิตของชาวบ้านทั้งป่าบก และป่าชายเลนจึงได้จัดทำโครงการวิจัยเรื่องศึกษาข้อมูลทรัพยากรเพื่อเป็นแนวทางในการจัดการป่าชุมชนบ้านท่าขาม ต.ทุ่งหว้า อ.ทุ่งหว้า จ.สตูล เพื่อได้ศึกษาข้อมูลทรัพยากรธรรมชาติในชุมชน และให้คนในชุมชนเกิดการเรียนรู้ และตระหนักถึงคุณค่าของทรัพยากรในชุมชน และเกิดกระบวนการจัดการทรัพยากรธรรมชาติ มีการใช้ประโยชน์และบำรุงรักษาให้มีความสมดุลอย่างยั่งยืนในอนาคต

จากข้อมูลที่ทำการศึกษา ในด้านความรู้เรื่องพันธุ์ไม้ต่างๆของผู้รู้ในชุมชนจากการสังเกต สัมภาษณ์เห็นการใช้ประโยชน์จากทรัพยากรที่มี ทั้งทางตรงและทางอ้อม เมื่อได้ความรู้ดังกล่าวจึงทำให้เกิดความคิดในการที่จะอนุรักษ์และพัฒนาให้ป่ามีความอุดมสมบูรณ์มากขึ้น จึงการกำหนดแนวทางในการอนุรักษ์และพัฒนาพื้นที่ป่า ซึ่งการจะทำได้นั้นต้องอาศัยความร่วมมือและการมีส่วนร่วมจากคนในชุมชนในองค์กรต่างๆที่มีส่วนเกี่ยวข้องในการทำงาน